

CHRISTOPHER HIBBERT

MUSSOLINI

VZESTUP A PÁD DUCEHO

Christopher Hibbert
MUSSOLINI
Vzestup a pád duceho

CHRISTOPHER HIBBERT

MUSSOLINI

VZESTUP A PÁD DUCEHO

ARGO 2020

Czech edition © Argo, 2020

Mussolini. The Rise and Fall of Il Duce © The Estate of Christopher Hibbert, 1962

Translation © Pavel Vereš, 2020

ISBN 978-80-257-3349-3 (váz.)

ISBN 978-80-257-3425-4 (e-kniha)

OBSAH

Předmluva / 13

Úvod / 17

ČÁST I – BOJ O MOC

- 1 Mladý rebel – 29. července 1883 – prosinec 1912 / 21
- 2 Zastánce války – říjen 1913 – 24. května 1915 / 35
- 3 Rodí se fašista – srpen 1915 – 28. října 1922 / 39
- 4 Šéfem vlády – 28. října 1922 – 13. června 1924 / 48
- 5 Diktátorem – 13. června 1924 – 10. června 1940 / 58

ČÁST II – ŘÍŠE A OSA

- 1 Diplomatem – 28. října 1922 – 10. června 1940 / 77
- 2 Vrchním velitelem – 10. června 1940 – 23. října 1942 / 129

ČÁST III – KOLOSŮV PÁD

- 1 „S válkou to jde od desíti k pěti“ – 23. října 1942 – 23. ledna 1943 / 145
- 2 Spiklenci – listopad 1942 – 24. července 1943 / 157
- 3 Zasedání Velké fašistické rady – 24.–25. července 1943 / 168
- 4 Zatčení ve vile Savoia – 25. července 1943 / 185
- 5 Vězněm – 25. července 1943 – 28. srpna 1943 / 189
- 6 Na Gran Sassu – 28. srpna 1943 – 12. září 1943 / 207
- 7 Záchrana z Gran Sassa – 12. září 1943 / 212
- 8 Schůzka ve vůdcově hlavním stanu – 15. září 1943 / 224
- 9 Prezidentem v Gargnanu – první rok – 27. září 1943 – 27. září 1944 / 229
- 10 Občanská válka – listopad 1943 – prosinec 1944 / 252
- 11 Prezidentem v Gargnanu – poslední měsíce – prosinec 1944 – duben 1945 / 257
- 12 Němci kapitulují – únor–duben 1945 / 264
- 13 Přesun do Milána – 19.–25. dubna 1945 / 268
- 14 Útěk z Milána – 25.–27. dubna 1945 / 277
- 15 Dopadení – 27. dubna 1945 / 288
- 16 „Plukovník Valerio“ – 27.–28. dubna 1945 / 298
- 17 Smrt ve vile Belmonte – 28. dubna 1945 / 302
- 18 Piazzale Loreto – 29. dubna 1945 / 306

Poznámky /	309
Poznámky ke zdrojům /	316
Bibliografie /	326
Rodokmen zobrazující Mussoliniho předky a potomky /	333
Mapa oblasti kolem Comského jezera /	334
Ilustrace /	335
Ediční poznámka /	337
Jmenný a místní rejstřík /	338

Hamishovi a Helen

*Nemůžete mít krále
bez poddaných nebo vůdce
bez těch, kdo jsou ochotni
nechat se vést. (...)*
„victrix causa diis placuit“¹
– IGNAZIO SILONE

PŘEDMLUVA

Učit se dějepis znamenalo pro anglického školáka v 80. letech 20. století skličující zážitek. Tomuto předmětu byl bezpočtem statistických údajů propůjčen jakýsi „vědecký“ nátěr a byl vyprávěn „omluvným“ tónem s výlučným zaměřením na hříchy našich předků. Studentům proto musel dějepis připadat nezáživný a otravný. Zdálo se, že obłudnou minulostí se nelze ani prokousat, jelikož se stále méně vyučovaly staromódní články páteře dějin – především panovníci a data. Vypadalo to, že tu není ani památky po nějakých kostech, na něž by se dalo připevnit skutečné maso.

V posledních ročnících na škole mě potkalo to štěstí, že jsem měl učitele, jenž byl tak zapálený, že žákům ani nedával seznam povinné četby, nýbrž rovnou knihy. Když jsem se prodíral evropskými dějinami 19. století, věnoval mi knihu, jež se jmenovala *Garibaldi and His Enemies* (*Garibaldi a jeho nepřátelé*) od Christophera Hibberta. Nakladatelství Palgrave Macmillan ji právě znovu vydává spolu s reedicí *Mussoliniho*. Bylo zjevné, že je dlouhá, a proto jsem k ní přistoupil s jistou rezignací.

Avšak už od prvních odstavců jsem jí propadl. Byl to opravdový napínák, směsice slohu badatele a autora dobrodružných knih. Předě mnou se otevíral skutečný příběh o hrdinském revolucionáři, jenž svůj národ osvobodil od cizího útlaču. Konečně jsem se dostal k dějinám, po nichž jsem tolik toužil. Nešlo tu o nějaké mlhavé síly, které dospívajícímu nic neříkají, nýbrž o idealismus a odvahu, zradu a zklamání, skvělý úspěch i nezdar. Prostě to vypadalo jako lidské dějiny s lidskými emocemi.

Všechny tyto vlastnosti jsou zjevné i v Hibbertově biografii *Mussoliniho*. O něm sice vycházejí životopisy skoro každoročně, avšak Hibbertův portrét – poprvé vyšel v roce 1962 – vystihuje lépe než leckteré jiné surovou záhadu italského fašismu. Sám Hibbert bojoval za osvobození Itálie. Sledoval sestupnou fázi svého předmětu pozorování, což má neočekávaný účinek: jeho portrét se

vyznačuje bezprostředností a bezmála důvěrnou známostí a daří se mu vyvolat sympatie k člověku, který si často počínal jako zrůda.

Mussolini byl surový již od mládí. Dvakrát ho za pobodání nožem vyloučili ze školy a to, jak vykonával milostný styk, se mnohdy rovnalo znásilnění. Jedenáctkrát ho zavřeli a on sám se nazýval „apoštolem násilí“. Spjoval brutální sílu s „mystickou vizí“ zvanou fašismus, přičemž tento pojem byl převzat z „liktorského svazku“ – symbolu síly a jednoty.

Mussolini chtěl vzkřísit starověký Řím, spojit všechny Italy v jednotě a přivést je nazpět k velikosti. Kromě surové síly byly jeho jedinou kvalifikací výstřední čtenářské zvyky, mimořádná výmluvnost a herecké uchopení divadelního umění. V roce 1922 se ukázalo, že prodchnout nadšením lůzu je tak snadné, že si byl jist, že takto může pobláznit i národ. „Dav je jako ženská,“ prohlásil zlověstně.

Mussoliniho tragédie spočívá v tom, že jizvy, jež otevřel, se už nikdy úplně nezacelily. Nejoddanější italští vlastenci jsou nadále rozdělení, pokud jde o jeho odkaz, což svědčí o mimořádných rozporech v jeho povaze. Byl to člověk, jenž byl natolik lhostejný k finančnímu zisku, že si ani neuvědomoval – nebo mu to bylo jedno –, že se celý režim vlastně stal nástrojem vyděračství. Chtěl vést válečnický národ a byl posedlý militarismem, ale nikdy se mu nepodařilo ani řádně vybavit své vojsko ať již správnými zbraněmi nebo správnými muži. Byl natolik odtržen od reality, že jeho dvořané ani nevěděli, zda jsou jeho dlouhé projevy „mazané uplatnění intuitivního klamání“, nebo prostě zmatené lhaní. Tyto rozpory se nejjasněji zrcadlí v tom, že zůstával až do trpkého konce na Hitlerově straně zčásti kvůli jedné ctnosti, kterou opravdu měl: věrnosti.

Je to smutný život. Mussolini dychtil po roli hrdinského spasitele a zoufale toužil vypadat jako vlastenec. Až při jeho úpadku – když ho přestěhovali z Ponzy na Maddalenu a pak na Gran Sasso jako vězně Badoglioovy vlády, a potom, když se vrátil k moci v Salò, ovšem jako „vězeň“ Němců – mu svitlo, že vlastně zavínil občanskou válku. Srovnával se s Napoleonem, jiným mužem, jemuž osud nabídl druhou možnost, a přitom za svých posledních dní nebyl schopen dát dohromady ani tolik mužů, aby mohl vzdorovat při posledním odporu. Toužil stát se člověkem lidu a během svých posledních měsíců nadále ohromoval funkcionáře svými příběhy z minulosti a předpověďmi budoucnosti. Ale nakonec si nedokázal získat věrnost lidí. Když si roztrhl košili, jeho poslední slova k nim zněla: „Střelte mě do srdce.“

Návrat k této biografii po letech by měl připomínat, proč jsou Hibbertovy knihy tak dobré. Nejenže se z nich lze neustále přiučit leccemu zajímavému, ale také je možné začít chápat to, čemu se obvykle říká „záběr“ dějin. U Hibberta není „záběr“ (ve vědecké obci dávno vyšlý z módy) nikdy generalizací, nýbrž

shromážděním faktů, událostí a idejí. Schopnost vyličit geopolitické dění pomocí drobnějších skutků a rozhodnutí umožňuje Hibbertovi vyprávět globální příběh v lidském měřítku. Je to, jako byste mohli vidět, jak se dějiny rodí. Právě jeho schopnost vyprávět příběh z něj přirozeně činí tak obdivovaného historika.

Vezměme kupříkladu tento životopis: více než jeho polovina se zabývá posledními pěti lety Mussoliniho života. To patrně odráží nejen Hibbertovo vlastní sepětí s těmito událostmi, ale také jeho vědomé rozhodnutí pracovat s tempem. *Mussolini* má vyprávěcí rytmus románu. Jako u všech klasických vyprávění, ke konci se jeho krok zrychluje. Jsou tam odstavce s pouhou jedinou větou. A přitom udané tempo akceleruje, jelikož dění spěje k vyvrcholení; ve skutečnosti týdny a dny míjejí pomaleji. Toto vypravěčské umění je jedním z důvodů, proč Hibbertovy knihy s časem tak zrají. Avšak hlavním důvodem je prostá skutečnost, že jeho knihy skýtají zábavu. Čtou se s potěšením, což se mnohdy o knihách o fašismu říci nedá.

Tobias Jones

ÚVOD

„Nikdo mu nerozumí,“ napsal Fernando Mezzasoma o Mussolinim během posledního týdne jak jeho, tak svého života. „Střídavě vychytralý i nevinný, surový i laskavý, pomstychtivý i odpouštějící, velkorysý i malicherný. Je to nejsložitější a nejrozporuplnější člověk, jakého jsem kdy poznal. Vysvětlit ho nelze.“

Během oněch osmnácti let mezi pochodem na Řím v roce 1922 a vypuknutím války v roce 1940 byla ve snaze tohoto mimořádného člověka vysvětlit napsána spousta knih; většinu z nich stvořili buď fašisté, anebo Italové vypuzení do ciziny, kteří měli dobré důvody fašismus nenávidět. Ale od jeho smrti nebyl v angličtině napsán plnohodnotný životopis, využívající velké množství dokumentace, jež vyšla na světlo během posledních šestnácti let.

Od doby, kdy jsem se po válce vrátil domů z Itálie, jsem cítil potřebu objektivní knihy, jež by odpověděla přinejmenším na některé z otázek, které mě trýznily. Vrtalo mi hlavou, nakolik se Mussolini podobal onomu monstróznímu šaškovi válečné propagandy a polobohu fašistické doktríny; zneklidňovalo mě, jak je to možné, že někteří Italové mohli střílet do jeho mrtvol, když se na Piazzale Loreto v Miláně houpala vzhůru nohama, a přitom jiní – jak se mi zdálo – mohli na ulicích plakat, když se dozvěděli, že je mrtev; a vrtalo mi hlavou, jak může být pravda to – jak konstatoval Churchill –, že „jeden člověk, vskutku jenom jeden jediný člověk“ zavedl Itálii do tragédie. Také mi nebylo jasné, jak si Mussolini dokázal udržet tuto moc tak dlouho, jak během své závěrečné, přízračné fáze na březích Gardského jezera, kdy byla porážka jistá a smrt čekala za rohem,

byl při všem tělesném i morálním úpadku nadále schopen shromáždit tolik lidí ochotných ho následovat.

Právě s těmito otázkami na mysli jsem se v roce 1960 vrátil do Itálie, abych si přečetl knihy a noviny o Mussolinim a fašistické diktatuře, jež nejsou k sehnání v Londýně, abych pohovořil s těmi, kdo ho znali, a objevil co nejvíc o jeho posledních letech, o nichž je k ruce tak málo spolehlivých informací. Nejsem oprávněn vynášet nad ním soud – i kdyby takový byl možný –, a tak jsem napsal knihu ve formě historického vyprávění. Doufal jsem totiž, že se mi při nastínění příběhu jeho života přinejmenším povedlo poskytnout o něm důležité údaje. Díky tomu si pak lze utvořit své vlastní mínění. V textu nejsou odkazy na zdroje, avšak v závěru knihy jsem okomentoval materiál, jež jsem použil. Myslím, že tam lze najít oporu pro jakýkoli kontroverzní výrok a zdroje všech přímých i nepřímých citací.

Spolu s těmi, kdo mě požádali, aby nebyli jmenováni, jsem mimořádně vděčný za pomoc v mnoha směrech následujícím osobnostem: profesoru G. Baldinimu, pateru J. A. Barrettovi, lordu Beaverbrookovi, signoru Pietru Beneventanovi, siru Noelu Charlesovi, brigádnímu generálu R. C. Edgeovi, profesoru Vittoriu Gabrielimu, vikomtce Hambledenové, siru Ivonemu Kirkpatrickovi, již zesnulému siru Percymu Loraineovi, doktoru Rogeru Manvellovi, admirálovi Francesku Maugerimu, profesoru dr. Paolu Milanovi, signoru Paolu Monellimu, hraběti Umberto Morrovi di Lavrian, signoru Romanu Mussolinimu, panu Hansi Pächterovi, hraběti Novellu Papafavovi, siru Charlesi Petriemu, panu Ottu Reitschovi, signoru Ernestu Riccimu, signoru Dinu Rossellimu, slečně Frances Ryanové, signoru Pietru Sanarellimu, paní Joan St. George Saundersové, panu B. A. C. Sweet-Escottovi, plukovníku Ottu Skorzenymu, generálu Kurtu Studentovi, plukovníku Hedleyemu Vincentovi, profesoru Robertu Weissovi a slečně Elizabeth Wiskemannové. Obzvláštní dík dlužím signoře Lindě Bertellio-Attanasiové za pomoc při mém výzkumu, když jsem byl v Římě; panu Royi MacGregor-Hastiemu, jenž byl tak ochotný a poskytl mi informace o Mussoliniho rodině; a senátoru Raffaelemu Cadornovi, jenž mi laskavě pomáhal s některými ze závěrečných kapitol. Také chci poděkovat zaměstnancům Londýnské knihovny, Britského muzea, Italského kulturního institutu, italského velvyslanectví v Londýně, Britského institutu ve Florencii, Knihovny moderní a současné historie v Římě, Alexandrijské univerzitní knihovny a Generálního ředitelství akademií a knihoven ministerstva školství.

C. H.

ČÁST I
Boj o moc